

Atodiad A: Canllaw Dilysu Cymraeg Campus Uwchradd

Cynnwys

1. Cyflwyniad
2. Dilysu - beth ydym yn ei olygu gyda 'dilysu' a phryd sydd angen dilysu?
3. Pwy sy'n dilysu a beth yw rôl pawb?
4. Amserlen
5. Cwestiynau i'w holi i ysgolion
6. Cwestiynau i holi'r Criw Cymraeg
7. Templed adroddiad dilysu

1. Cyflwyniad

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod pwysigrwydd rhaglen y Siarter Iaith fel adnodd allweddol ar gyfer cynyddu defnydd plant a phobl ifanc o'r Gymraeg. Ers ehangu rhaglen y Siarter Iaith o fod yn weithredol yng Ngwynedd yn unig, i fod yn rhaglen genedlaethol yn 2016, mae'r byd o'n cwmpas wedi newid; mae twf technoleg a'r maes digidol yn parhau i effeithio ar arferion ieithyddol ein plant a phobl ifanc a sut maen nhw'n cymdeithasu. Yn ogystal, mae data [Cyfrifiad 2021 am y Gymraeg](#) bellach yn hysbys a datblygiadau sylweddol yn maes cynllunio ieithyddol ar y gweill gyda datblygiad y Bil Addysg Gymraeg. Credwn fod hyn oll, gan gynnwys cyflwyno Cwricwlwm i Gymru yn galw am ddiweddarau'r Siarter Iaith.

Er mwyn dilyn rhaglen y Siarter Iaith yn effeithiol, gofynnwn i ysgolion ddilyn y gwerthoedd isod:

- Rydym am i bawb **fwynhau siarad Cymraeg**,
- Rydym am i bawb **fod yn falch** o'r Gymraeg a'r Siarter Iaith gan **berchnogi** holl elfennau'r rhaglen a'u cynlluniau ysgol,
- Rydym am i bawb **gydweithio** i hyrwyddo'r Gymraeg tra'n gweithredu'r Siarter Iaith,
- Rydym am i bawb **ddathlu** llwyddiant waeth pa mor fach; unigolion, ar lefel dosbarth, ysgol neu'n gymunedol.

Un o brif gamau'r rhaglen Siarter Iaith yw'r cam dilysu. Y dilysu sy'n cadarnhau taith Siarter Iaith ysgolion drwy'r gwobrau – naill ai'r efydd, arian neu'r aur. Ond nid ennill gwobr yw prif ffocws y gwaith dilysu. Mae dilysu'n fodd o ddathlu'r holl waith gwych sy'n digwydd gydol y flwyddyn yn yr ysgol, yn fodd o wahodd cydlynwyr i'r ysgol i fwynhau a phrofi ffrwyth y gwaith caled sydd wedi ei wneud yn enw'r Siarter gan hefyd cynnig arweiniad a chynghor i'r ysgol ar sut i ddatblygu. Bydd ennill gwobr boed yn efydd, arian ac aur wrth gwrs yn glod arbennig i ysgol, ond mae'n bwysig nodi bod dathlu'r llwyddiannau yr un mor bwysig. Dylid nodi hefyd nad yw'r cam dilysu yn un mae'n rhaid dilyn – gwirfoddol yw'r cam hwn, ond dylid ei dilyn os am bennu gwobr i ysgol.

2. Dilysu - beth ydym yn ei olygu gyda 'dilysu' a phryd sydd angen dilysu?

Dilysu yw'r trydydd cam yng ngweithrediad y Siarter Iaith.

Mae ysgol yn dechrau ar eu llwybr Siarter Iaith trwy gwblhau holiaduron ar-lein er mwyn darganfod gwybodaeth am batrwm a defnydd iaith eu dysgwyr. Caiff canfyddiadau'r holiaduron eu defnyddio er mwyn symud at ail gam yng ngweithrediad y Siarter Iaith, sef creu cynlluniau gweithredu. Bwriad y cynlluniau hyn yw i roi camau cyraeddadwy mewn lle ar gyfer cynyddu'r defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg o fewn yr ysgol. Pan fo ysgol yn barod i ymgeisio am un o wobrau'r Siarter Iaith - yr efydd, arian neu'r aur (yn ddibynol ar ble mae nhw wedi cyrraedd eisoes ar y daith), caiff y trydydd cam ei ddilyn sef y broses ddilysu.

Egwyddorion y broses ddilysu yw:

- Sicrhau cysondeb cenedlaethol - a bod pob ysgol trwy Gymru yn dilyn yr un drefn.
- Dathlu a chydabod llwyddiannau pob ysgol - nid ennill gwobr yw'r unig glod, mae'n holl bwysig dathlu'r holl waith sy'n digwydd mewn ysgolion trwy'r flwyddyn ac mae'r elfen ddilysu yn fodd o wneud hynny.
- Annog cynnydd yn nefnydd o'r Gymraeg.
- Sicrhau bod lefel y wobr yn briodol ac addas i bob ysgol.

Disgwylir i'r broses o ddilysu ddod i farn a yw ysgol wedi cyflawni'r gofynion ar gyfer gwobrau'r Siarter ai peidio. Pan fydd angen cymorth pellach ar ysgol, bydd y dilysydd yn rhoi arweiniad, yn rhannu arferion da ac yn chyflwyno argymhellion i'r ysgol.

Yn sgil y broses o ddilysu, disgwylir i'r dilysydd lunio adroddiad yn manylu ar weithrediad y Siarter Iaith yn unol â hunan-arfarniad yr ysgol, effaith gweithredu'r Siarter ar ddefnydd cymdeithasol dysgwyr o'r Gymraeg, llafaredd, arferion da, ynghyd ag argymhellion ar gyfer meysydd i'w datblygu.

Disgwylir i ysgolion a chydlynwyr ym mhob ysgol ar draws y wlad gadw at y drefn yma er mwyn sicrhau cysondeb yn y broses a bod pawb, yn Genedlaethol, yn gweithredu yn yr un modd.

Proses Dilysu:

- **Cam 1:** Ysgol i hunan arfarnu – trwy gwblhau'r holiaduron ar-lein, y cynllun gweithredu, a'r hunan arfarniad sydd o fewn y canllaw Siarter Iaith.
- **Cam 2:** Cydlynnydd lleol i asesu hunan arfarniad yr ysgol trwy fynychu'r ysgol i gynnal y dilysiad.
- **Cam 3:** Os bydd y dilysydd yn cymeradwyo ac yn dyfarnu gwobr i'r ysgol, bydd y cydlynnydd lleol yn cysylltu â Swyddogion Llywodraeth Cymru er mwyn prosesu'r wobwr ac i anfon tystysgrif ar ran y Gweinidog at yr ysgol.

Does dim amser penodol y gellir trefnu ymweliad dilysu – pan fydd ysgol a chydlynnydd Siarter Iaith yn teimlo bod y camau wedi cyrraedd ar gyfer ymgeisio am y wobwr nesaf, gellir trefnu'r dilysiad.

3. Pwy sy'n dilysu a beth yw rôl pawb?

Dylai ysgolion sicrhau eu bod yn cynnwys holl gymuned yr ysgol wrth weithredu'r Siarter Iaith yn cynnwys disgyblion, yr holl weithlu, rhieni, llywodraethwyr a'r gymuned ehangach. Dylai ysgolion hefyd wneud pob ymdrech i gydweithio gydag ysgolion eraill o fewn eu clwstwr neu'r sir, yn ogystal ag ymdrechion penodol i weithio gyda chydlynwyr perthnasol er mwyn sicrhau dilyniant a llwybr di-dor o gefnogaeth i ddisgyblion.

Pan fydd ysgol yn barod am ymweliad dilysu, byddant yn cysylltu gyda eu Cydlynnydd Lleol i wneud trefniadau pellach. Gweler adran 6 am fanylion amserlen y gwaith.

Mae'r isod yn nodi pwy yw'r unigolion allweddol yn y broses a beth yw rôl pawb:

Yr Ysgol

- Wrth gydweithio gyda chydlynnydd y Siarter Iaith, bydd pennaeth yr ysgol / yr athro sydd â chyfrifoldeb dros y Siarter Iaith yn trefnu ymweliad gyda'r cydlynnydd lleol ar gyfer y dilysu.
- Yr ysgolion sydd i sicrhau bod y dystiolaeth yn cael ei chyflwyno i'r dilysydd mewn da bryd - mae hyn yn golygu anfon cynlluniau gweithredu a hunan arfarniad at y cydlynnydd.

Cydlynnydd Lleol y Siarter Iaith - y dilysydd

- Ar y cyfan, y cydlynnydd fydd yn bennaf gyfrifol am y gwaith dilysu (mae eithriadau mewn rhai ardaloedd). Rhaid sicrhau bod dogfen hunan arfarnu yn cael ei chwblhau ynghyd â threfnu cyfweiliadau (ar ffurf sgwrs), gyda phennaeth yr ysgol a chydlynnydd y Siarter Iaith o fewn yr ysgol, aelod o'r bwrdd Llywodraethol yn ogystal â chriw o ddisgyblion sydd wedi arwain ar y gwaith.
- Gall y dilysydd alw ar un person arall i gynorthwyo - gall y person yma fod yn gydweithwyr o'r Awdurdod Addysg/Consortia, yn Gydlynnydd mewn ardal arall o Gymru neu yn bennaeth/athro mewn ysgol gyfagos. Ni thelir tâl i athro/bennaeth ymgymryd â'r dyletswyddau hyn, serch hynny gall ymgymryd â'r gwaith fod yn gyfle datblygu personol a phroffesiynol defnyddiol.
- Noder y bydd hyfforddiant ar gael i gydlynwyr sy'n newydd i'r rôl.

Llais y Dysgwyr

- Mae llais y dysgwyr yn holl bwysig i lwyddiant y Siarter Iaith. O'r herwydd, yn ystod ymweliad dilysu bydd y dilysydd yn trefnu i gwrdd gyda chriw o ddysgwyr yr ysgol er mwyn holi cwestiynau am yr hyn maent wedi ei wneud yn enw'r Siarter Iaith yn eu hysgol.

Llywodraethwyr

- Lle fo'n bosib, bydd y llywodraethwr/wyr sydd â chyfrifoldeb dros y Siarter Iaith yn mynychu'r ymweliad dilysu ac ar gael i ateb unrhyw gwestiwn fydd gan y dilysydd ynglŷn â gweithrediad y Siarter Iaith o fewn yr ysgol a sut mae'r rhaglen wedi cynnwys gweithlu'r ysgol gyfan a'r gymuned leol.

4. Amserlen

Isod gweler amserlen i'w dilyn o'r camau i'w cymryd cyn dechrau'r gwaith dilysu.

- Ysgolion i gwblhau holiaduron ar lein.
- Ysgolion i greu cynlluniau gweithredu ar gyfer yr ysgol yn seiliedig ar ganfyddiadau'r holiaduron.
- Ysgolion i gwblhau hunan arfarniad Siarter Iaith.
- Pan fydd Ysgol wedi cwblhau'r uchod, trefnir ymweliad gyda eu Cydlynnydd lleol i ddilysu.
- Yn dilyn yr ymweliad dilysu, rhaid i'r cydlynnydd lunio adroddiad byr yn cadarnhau'r penderfyniad os yw'r ysgol yn deilwng o'r wobr. Dylid hefyd cysylltu gyda Llywodraeth Cymru i hysbysu o'r canlyniad er mwyn i swyddogion anfon tystysgrif allan i'r ysgol. Noder y bydd unrhyw ysgol sydd wedi ennill gwobr cyn 2024 (dyddiad cyhoeddi'r ddogfen hon) ac sy'n dymuno derbyn tystysgrif, yn gallu gwneud hynny – fe drefnir i ôl ddyddio'r dystysgrif.

Bydd ymweliad dilysu yn cymryd oddeutu 2 awr a hanner. Dyma drefn posib y gellir ei dilyn ar gyfer ymweliad dilysu

- Mynychu gwasanaeth yr ysgol dan arweiniad y criw o ddysgwyr sydd wedi arwain ar y Siarter Iaith.
- Cyfarfod rhwng y Dilyswyr a Phennaeth a Chydlynnydd Siarter Iaith yr Ysgol.
- Cyfarfod rhwng Dilyswyr â Chriw Cymraeg yr ysgol i drafod eu gwaith (cyfarfod anffurfiol fydd hwn).
- Cyfarfod rhwng y Dilyswyr â aelod o'r Llywodraethwyr i drafod y gwaith, ac o bosib cyfarfod gydag aelod/au o'r gweithlu ehangach neu efallai aelod o'r gymuned leol sydd wedi bod yn rhan o waith Siarter Iaith yr ysgol.
- Taith o amgylch yr ysgol i edrych ar arwyddion ayyb.
- Gwylio'r Criw Cymraeg yn arwain gemau'r buarth / yn arwain ar weithgareddau yn ystod amser chwarae.

Ar ôl yr ymweliad dilysu, bydd y cydlynnydd yn:

- Trefnu bod y panel dilysu'n cael cyfle i werthuso a dod i benderfyniad.
- Cwblhau adroddiad dilysu (gweler adran 8 isod) sy'n dathlu campau'r ysgol ac yn cynnwys awgrymiadau adeiladol am y ffordd ymlaen.
- Cysylltu gyda Swyddogion Llywodraeth Cymru yn nodi pa wobr mae'r ysgol wedi ei derbyn ac i drefnu anfon tystysgrif at yr ysgol.

5. Cwestiynau i holi ysgolion

Noder mai cwestiynau posib sydd isod, gellir teilwra rhain fel y gwelir orau ar gyfer rhaglen Siarter Iaith Cymraeg Campus Uwchradd.

Cwestiynau cyffredinol:

- Sut mae cynllunio strategol Uwch Dim Arweiniol yr ysgol yn hyrwyddo'r Siarter Iaith yn yr ysgol?
- Beth yw effaith y gefnogaeth a gynigir gan arweinwyr i staff yr ysgol yng nghydestun gofynion y Siarter Iaith?
- Pa mor effeithiol mae staff yr ysgol yn cefnogi gweithrediad y Siarter Iaith yn yr ysgol?
- Beth yw cyfraniad dysgwyr yr ysgol at raglen waith Siarter Iaith yr ysgol?
- Beth yw rôl rhanddeiliaid eraill yr ysgol yng ngwaith Siarter Iaith yr ysgol?
- Pa mor llwyddiannus yw'r ysgol wrth gefnogi rhieni dysgwyr gyda'r Gymraeg?
- Beth yw'r prif heriau'r mae'r ysgol wedi eu hwynebu wrth weithio tuag at y Wobr Aur a sut rydych chi wedi eu goresgyn?
- Beth yw prif fwriadau neu dargedau'r ysgol wrth gynnal ac ehangu ei gwaith Siarter Iaith ar ôl heddiw?

Cwestiynau yn ymwneud ag Arweinyddiaeth:

- I ba raddau mae'r Siarter Iaith yn flaenoriaeth i'r ysgol?
- Sut mae arweinwyr yr ysgol yn cydweithio er mwyn hyrwyddo gwaith y Siarter Iaith?
- Sut mae'r ysgol yn sicrhau bod holl staff yr ysgol yn perchnogi gwaith Siarter Iaith yr ysgol?
- Yn eich barn chi, beth yw prif lwyddiannau'r ysgol wrth weithredu'r Siarter Iaith? A beth yw'r heriau?
- Beth yw camau nesaf yr ysgol wrth weithredu'r Siarter Iaith yn eich barn chi?

Cwestiynau ar gyfer Rhanddeiliaid: gweithlu, bwrdd llywodraethol, rhieni:

- Beth rydych chi'n ei wybod am y Siarter Iaith yn yr Ysgol?
- Sut ydych chi'n dysgu am waith y Siarter Iaith?
- Ydych chi'n cael cyfle i gyfrannu at waith y Siarter Iaith yn yr Ysgol?

Cwestiynau ar gyfer y gweithlu atodol (sydd ddim yn siaradwyr Cymraeg)

- Ydych chi'n teimlo bod yr Ysgol yn eich annog / cefnogi i roi cynnig ar ddefnyddio iaith berthnasol yn yr Ysgol e.e. patrymau iaith / geirfa Gymraeg? Sut?
- A fyddai'r Ysgol yn medru eich helpu i ddatblygu eich sgiliau Cymraeg ymhellach? Sut?

6. Cwestiynau i holi'r dysgwyr

Noder taw cwestiynau posib sydd isod, gellir teilwra rhain fel y gwelir orau.

- Beth allwch chi ddweud wrtho i am y Siarter Iaith yn eich ysgol?
- Ydych chi'n credu bod y Siarter Iaith yn bwysig? Pam?
- Ydych chi'n credu ei bod hi'n bwysig siarad Cymraeg? Pam?
- Ydych chi'n paratoi ar gyfer gwobr? Pa wobwr?
- Sut rydych chi'n mynd ati i baratoi ar gyfer y wobwr?
- Beth ydy targedau Siarter Iaith yr ysgol?
- Sut penderfynoch chi ar y targedau?
- Pa fath o bethau sy'n digwydd yn yr ysgol i'ch helpu i gyrraedd y targedau?
- Ydych chi'n cael cyfle i gyfrannu at waith y Siarter Iaith yn yr ysgol? Sut?
- Ydy plant eraill yn cael cynnig syniadau ar gyfer gweithgareddau Siarter Iaith? Sut rydych chi'n casglu syniadau?
- Beth rydych chi'n ei fwynhau am waith y Siarter Iaith yn yr ysgol?
- Ydych chi'n credu bod gwaith y Siarter Iaith yn gwella Cymreictod / helpu plant i siarad mwy o Gymraeg yn yr ysgol?
- Beth [arall] fyddai'n helpu plant yr ysgol i siarad mwy o Gymraeg o gwmpas yr ysgol?
- Pwy sy'n gyfrifol am y Siarter Iaith yn yr ysgol? Un person / grŵp o bobl?
- Sut ydych chi wedi gwneud y Gymraeg yn bleserus yn eich ysgol chi?
- Mae Criw Cymraeg yn chwarae rhan bwysig iawn, beth yn eich barn chi oedd eich prif rôl?
- Sut wnaethoch chi annog aelodau eraill o gymuned yr ysgol i siarad Cymraeg tu fewn a thu allan i'r ystafell ddosbarth?
- Pam ydych chi'n haeddu'r wobwr hon?
- Sut ydych chi wedi sicrhau bod pawb yn gwybod am y Siarter Iaith?

7. Templed adroddiad dilysu

***Sylwer bod colofn olaf y Cynllun Gweithredu Ysgolion yn fodd i'r dilysydd wneud nodiadau gyferbyn a'r targedau - efallai byddai hyn yn fuddiol wrth fynd o amgylch yr ysgol ar ymweliad dilysu, er enghraifft.**

Disgwylir bod yr adroddiad isod yn cael ei chwblhau gan bob Dilysydd wrth bennu'r wobr i'r ysgol.

Ysgol:	
Gwobr:	
Dilyswyr:	
Dyddiad Ymweliad:	
Sylwadau ar Deilliant 1: Ethos Cymreig yr Ysgol	
Sylwadau ar Deilliant 2: Cymraeg yn y dosbarth	

**Sylwadau ar Deilliant 3:
Cymraeg y tu allan i'r dosbarth**

**Sylwadau ar Deilliant 4:
Gweithgareddau a phrofiadau
Cymraeg yn yr ysgol**

**Sylwadau ar Deilliant 5:
Gweithgareddau a phrofiadau
Cymraeg y tu allan i'r ysgol**

Pa mor effeithiol mae'r ysgol yn hunanarfarnu effaith ei chynllunio er mwyn cyflawni nod ac amcanion y Siarter Iaith?

Pa mor effeithiol mae'r ysgol yn adnabod ei chamau nesaf wrth gyflawni nod ac amcanion y Siarter Iaith?

Sylwadau pellach:

A yw gofynion y wobr wedi cyrraedd?

Sylwadau ac adborth cychwynnol y dilysydd i'r ysgol ar sut y gall yr ysgol barhau ar eu llwybr y Siarter Iaith (wrth symud i'r wobr nesaf / parhau ar yr ôl-aur)